

האומה, כפי שהגד"א ייחס את עיקרה של ברכת משה ליוסף: "בכור שורו הרר לו" (רברים לג, יז) ל"משיח בן יוסף, שהוא הראשון לגאולה" ("אדרת אליהו" לרברים שם).

חידושו של ר' ישראל נג'ארה ביחס לשילה שבנחלת אפרים בן יוסף, הוא שלפי שיריו גם שילה לא בטלה כביכול מן העולם, והמשורר מבקש: "השיבני למשכן שילה..." ובקשות דומות בניסוחים שונים. אהבת ה' הקדומה לאפרים, לבן ה"יקיר" (עפ"י ירמיה לא, יט), ל"בכרי" (שם ח), הוא הבן החביב (עפ"י תרגומו של יונתן), היא "אהבת עולם", שאינה פוסקת, על כן: "מרי רברי בן — זכר אזכרנו עוד" (שם, יט): "בכל עת שאדבר בו — אזכרנו עוד באהבתי" (רד"ק). מכוח "אהבת עולם" זו — ייזכר תמיד "בכורו" של יוסף כמשיח, ותיזכר גם שילה אשר בנחלת אפרים בן יוסף, בגין בית הבחירה הראשון בארץ ישראל, שזכה בכל המעלות שהעלינו לעיל.

סיכום

נראה לנו שבתחינותיו של ר"י נגארה "לשוב למשכן שילה", אין המשורר מציע דרך חליפית לשיבה אל ירושלים עיר המקדש, שכביכול בשילה תתנהל עבודת הקרבנות כבימי קדם, ובכך תשמשנה תחינות נג'ארה לשיבה לשילה תחליף — כביכול — לתפילתנו "והביאנו לציון עירך ברנה / ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם / ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו..." (מתפילת מוסף לרגלים ולראש חודש) וכיו"ב התפילות.

געגועי הפייטן ל"משכן שילה", ושימושו בביטוי המיוחד "אהל משכן שילה", הינם בעלי משמעות סמלית, והם מתייחסים לימי קדמות האומה, לימי ההור שאפפו את תולדות האומה בראשיתה, ברומה לסגנון שבחזון הנבואי "...עד אושיבך באהלים כימי מועד" (הושע יב, י), כפי שבאר שם רד"ק: "...אני עתיד להוציאכם מהגלות שהיו שם, כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים... והושבתי אתכם באוהלים, כן אני עתיד [לעשות] עוד כשהוציאכם מארצות העמים — להושיב אתכם באוהלים במדבר⁴² בדרך, ולהראותכם נפלאות, עד שתשובו לארצכם בשלום..." וכן: "זכרתי לך חסד נעורידך, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר..." (ירמיה ב, ב) וכיו"ב הנבואות. מוטיב האוהל נפוץ למדיי בנבואות העתיד שבמקרא, כמו "הנני שב שבות אהלי יעקוב" (שם ל, יח), "והושע ה' את אהלי יהודה" (זכריה יב, ז) ועוד, ולכן אין תימה שבכיסופי הגאולה שלו גם ר"י נג'ארה מפיט על "אהל משכן שילה"⁴³.

42. שני נביאים ניבאו על החזרת ישראל למדבר לפני שובם מן הגולה לארץ: הושע ניבא "והולכתיה המדבר" (ב, טז) ויחזקאל ניבא "והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם... כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים" (כ, לה-לו).

43. ולא ביחס ל"משכן שילה" בלבד השתמש משוררנו בביטוי "אהל", אלא גם בהקשרים אחרים שבכיסופי הגאולה שלו: "אל אהלי שוב נא נעלה בגילה" (בשיר "ירידי יברח כצבי" — סימן ו), או: "אל נה שאנן ישוב ויקים אהל כל יצעך" (בשיר "יקו לאור" — סימן ח. והשימוש בניב "נה שאנן... אהל כל יצעך" — הוא מלשון ישעיה לג, כ), ובשירים רבים אחרים. בכך הלך משוררנו בעקבות

לשון כיסופיו של ר"י נג'ארה "לשוב אל משכן שילה" נבחרה כלשון סמלית ברוח הקבלה (ראה לעיל בהערה 18ג), כשכוונתו האמיתית הינה לשוב לבית המקדש שבירושלים, מקום השראת השכינה, כפי שזו שרתה בנעורי האומה בשילה. תפילותיו לבניינו מחרש של "משכן שילה": "ייקים האל משכן שילה" וכו' הם ביטויים היפותטיים, בלתי מציאותיים, בלבד, מעין: הלוואי ויכולתי, לו יצוייר ש... וכו' ב, וגם במקרא מצויים ביטויים היפותטיים, כמו למשל בדבריו של איוב:

"מי יתנני כירחי קדם / כימי אלוה ישמרני
בהלו נרו עלי ראשי / לאורו אלך חשך" (איוב כט, א-ב),
או כדברי המשורר:

"מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה

הנה ארחיק נרד אליו במדבר סלה" (תהלים נה, ז-ח).

ואולם: שלא כירושלים, שאחרי חורבנה הראשון שבה ונבנתה, ואחרי חורבנה השני תשוב ותיבנה פעם נוספת, שילה — משחרבה שוב לא תשוב לימי הזוהר שלה, למקום הנבחר, שישראל יעלו אליה לרגל ויקריבו בה את קרבנותיהם⁴⁴.

ואכן, אם נדקדק בלשונו של ר"י נג'ארה בפיוטיו, ניווכח שאין הוא מזכיר הקרבה ריאלי של קרבנות על מזבח חרש במשכן שילה העתידי שלו. רק פעם אחת בלבד מזכיר פייסנו הקרבת קרבנות בשילה העתידית, אך את הקרבנות האלה הוא מכנה "זבחי צדק", שאינם זבחים מוחשיים מן החי, המוקטרים על המזבח, אלא קרוב לוודאי שהם ביטוי פיוטי שמקורו בשירה המקראית⁴⁵. וזו השורה בפיוטי נג'ארה, בה נזכרים הזבחים,

לשון השירה המקראית, המציגת את בית המקדש כ"אהל" וכ"משכנות" כגון "באהל בת ציון שפך
כאש חמתו" (איכה ב, ד), "ואזבחה באהל זבחי תרועה" (תהלים כו, ו), "ביאוני אל הר קדשך ואל
משכנותיך" (שם מג, ג), "אגורה באהלך עולמים" (שם סא, ה) ועוד.

44. מבחינה הלכתית אין חזרה לאחר ביחס לירושלים, שכן "שילה — יש אחריה היתר, וקדושת ירושלים — אין אחריה היתר" (משנת מגילה א, יא), כלומר: כשחרבה שילה הותרו הבמות כמו בתקופה שלפני הקמתה, אולם משנבנה ביהמ"ק בירושלים — נאסרו הבמות עולמית, גם אחר חורבן ביהמ"ק, וכך פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה בפרק ו' הל' ג. ב"איסור הבמות" המוחלט, המתחיל עם בנינו של בית המקדש בהר המוריה, כלולה גם שילה, ולכן בעתיד לא תהיה חזרה לאתרו, שתאפשר שוב הקרבת קרבנות בשילה.

45. שלוש פעמים במקרא בא הביטוי "זבחי צדק", פעם בברכת משה (דברים לג, יט) ופעמיים במזמורי תהלים (ד, ו ו-נא, כא). את משמעות דברי משה "...כי שם יזבחו זבחי צדק" פירשו חז"ל כמתייחס לאומות העולם הבאים להר בית ה' ומתגיירים, ולפי הגר"א (ב"אדרת אליהו") נרמזים כאן הגויים המתגיירים בביטוי "זבחי צדק": זבחים של גרי צדק. לעומת זה משמעו של הצירוף "זבחי צדק" שבמזמורי תהלים, תחליף לקרבן מוחשי, לתשובה (כפי שבאר ראב"ע), שהיא עדיפה מן הזבחים, באשר התשובה באה מ"רוח נשברה, לב נשבר וגדכה" (תהלים נא, כא).

יסוד התפיסה, ש"צדק" עדיף מקרבן מוחשי, מצינו בדברי מיכה: "...האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה? ... הגיר לך אדם מה טוב: ... עשות משפט ואהבת חסד..." (מיכה ה, ו-ח), ו"משפט" במקרא הוא בן זוגו של "צדק".

שהמשורר כמה להקריבם בשילה העתירית: "אזבח באהלו זבחי צדק..." (כשיר "ינעם שיר לחכי", שהבאנו לעיל בסעיף ד)⁴⁶. איזכור של המזבח במשכן שילה העתירי, מצוי בשיר "יראה ורעד יבא" (שהבאנו לעיל בסעיף ה): "ומזבחך אסובב", ואולם, גם השימש בציר "סיבוב המזבח", ידוע מן המקרא רק כמבע פיוטי, וזה במזמור כו בתהלים: "ואסבבה את מזבחך ה' לשמע בקול תודה" (שם פס' ו-ז), במשמעות של הקפת המזבח כרי לשמוע קול תודה, ככל הנראה: כרי להאזין לשירת התהילה של הלויים⁴⁷.

גם בצירוף "ומזבחך אסובב", בלשון ר"י נג'ארה, אין המשורר מתכוין לסקס הקרבה פולחני, הקשור בחידוש עבודת הקרבנות בשילה, אלא גם שם מדובר בזמרה, כלשונו: "אשיר שיר ואנובב"⁴⁸ בשמחות שירה כים". את התחינות שהמשורר מזכיר בעת סיבוב המזבח: "ומזבח אסובב בתחנה לדרש פרים", ניתן לבאר כרומזות לתחינות שהעם היה מתחנן בעת הקפת המזבח בימי חג הסוכות, שהבאנו בסופה של הערה 47. אמנם המשורר מתפלל על עלייה לשילה⁴⁹ ועל בנינה, אך אין הוא מזכיר את חידוש עבודת הקרבנות שם, העבודה שפסקה בימי נעוריו של שמואל.

יש מקום להשערה, שכשם שהשמות "אפרים" ו"בית יוסף", מצויים בנבואות נחמה וגאולה, ככינויים לאומה הישראלית⁵⁰, כך מסמל "משכן שילה" בפיוטי נג'ארה, את מוקד הגעגועים לשיבת האומה לבית המקדש, ובזכות ראשוניותה של שילה, על סמך דברי הנביא: "מקומי אשר שכנתי שמי שם בראשונה", מכנה הפייטן את המקדש החזוני שלו: "משכן שילה", כשאלבא ראמת הוא מבקש לשוב לירושלים ולחזות בבניין המקדש שבהר

46. וראוי לשים לב, שבניגוד למשכן שילה העתירי, ששם יוקרבו רק "זבחי צדק" (ולא קרבנות ממש, כפי שבארנו), מזכיר המשורר את חידוש עבודת הקרבנות במקדש שבציון: "יעלה לציון אסירי תקוה / ובתוכה ישישו וישמחו, אש תמיד תוקד, ושם יזבחו זבח עולה שבת בשבת" (כשיר "יום בו כל" – סימן קלב).

47. סיבוב המזבח, במשמעות הקפתו, במסגרת עבודת הקרבנות, איננו נזכר בתורת הקרבנות שבתורה, וכחלק מעבודת ה' במקדש דוא ידוע לנו רק מן המשנה ביחס לחג הסוכות: "בכל יום (י-מימי חג הסוכות) מקיפין את המזבח פעם אחת... ואותו היום (י-ביום השביעי של החג) מקיפין את המזבח שבע פעמים" (משנה סוכה ד, ד), וההקפות שם אינן קשורות להקרבת קרבנות. ככל הנראה היו המקיפים מתחננים בתפילות "הושע נא", ולפי גוסס המשנה: "אני והו הושיעה נא".

48. את הניב "ואנובב..." שאל פייסנו מלשון נבואתו של זכריה: "ותירוש ינובב בתלות" (זכריה ס, יז), שדוא ביטוי יחידאי במקרא, וככל הנראה משמעותו: "בניב שיר ושמחה" (כפי שפי' רש"י בזכריה שם), כלומר: התירוש יגרום לבתולות לשיר ולשמות. בפיוטו של נג'ארה אכן מקביל הניב "ואנובב בשמחות שירה כים" ל"אשיר שיר".

49. יושם לב שבדומה ללשון המשאלה ביחס למשכן שילה: "אל הוד משכן שילה יעלני", פייס נג'ארה גם ביחס לשיבה לירושלים: "לציון עיר שעשועי תעלני ידיד אים" (כשיר "יחתה לבי" – סימן קי), כך שהעלייה לשילה" מכוונת ככל הנראה לעלייה לירושלים.

50. כמו בנבואות זכריה: "...דרכתי לי יהודה קשת, מלאתי אפרים" (זכריה ס, יג), "...ואת בית יוסף אושיע..." (שם י, ו), "והיו כגבור אפרים..." (שם שם, ז) ובנבואות של נביאים אחרים.

המוריה, כפי שביטא זאת בצורה ברורה בשירו "יומם ולילה" (סימן קמז):
 "אל מקדש שמם האר פניך / ולעיר נקרא שמך עליה".

שורה זו מורכבת משני מקורות ידועים במקרא, ששניהם מרברים בירושלים: הניב הראשון נבחר על סמך תפילת דניאל על קץ הגלות והפסקת המצב של הסתרת פנים במקום המקדש: "והאר פניך על מקדשך השמם..." (דניאל ט, יז), וגם הניב השני, המזכיר את העיר ששם ה' נקרא עליה, נזכר בתפילת דניאל שם (שם, יח): "והעיר אשר נקרא שמך עליה". הן בשל איזכורה של "העיר" בתפילת דניאל בהקשר חר משמעי לירושלים, ששמה מפורש (שם, שם בפס' טז, פעמיים), והן בשל מקור הניב "העיר אשר שם ה' נקרא עליה" בספרי הנבואה (ירמיה כה, כט ועוד), אין ספק שמדובר בירושלים (ודווקא בעיר זאת!).

כל המעיין בשירי ר"י נג'ארה יווכח בנקל, שאכן המשורר היה קשור בכל נימי נפשו בציון, בעיר ירושלים ובבית המקדש שעל הר המוריה, כפי שהוא ביטא את כיסופיו לציון ולירושלים לא רק ברמזים שקופים, אלא אף במפורש. לצורך הוכחת הדברים, נסתפק ברוגמאות אחדות מ"זמירות ישראל" שלו: "בעיר ציון מכון עליון חניינא" (בשיר "יפת תאר" — סימן קסט), "עלי רעיה בקול שופר תרועה / לעיר ציון וקריה נאמנה" (שם), "לציון כונן אשורי" (בשירו "יגלה כבוד מלכותך", סימן ג), "אל נוה ציון מהר תעלי" (בשירו "יעלה קומתך" — סימן יא), "חנה תוך משכן אית, קו על ציון ינסה" (בשירו "אל ההרים" — סימן מט, ויושם לב שגם המקדש על הר ציון מכונה כאן "משכן"!); "ויזמרון לך שירין ורחשין בירושלם קרתא רשופריא" (בזמר הנודע שלו "יה רבון"), "בא מלך שלם אל תוך עיר שלם" (בשירו "ידר ידידי" — סימן ו), "אל הרי בשמים הצמח שרש" (בשירו "יהללך ניב שפתי" — סימן ב), "אל הר המור המציא לי ציץ לעוף כדור" (בשירו "יבער לבי" — סימן מג) ו"הרי בשמים" כ"הר המור" רומזים שניהם להר המוריה, כפי שפירש רש"י את "הרי בשמים" בשיר השירים ח, יד: "הוא הר המוריה"⁵¹, ופשוט הוא שהכינוי "הר המור" בשיר זה רומז להר המוריה, כפי שרס"ג בפי' לשיה"ש (ד, ו) באר את הכינוי "הר המור": הר המוריה. ולא ברמזים בלבד נרמז הר הבית, אלא מצאנו בשירי נג'ארה גם את שמו המפורש — "הר המוריה": "וקבץ את קהלי להר המוריה" (בשירו "צורי גאלי" — סימן עב), ויש עוד הרבה איזכורים של ציון, של ירושלים וכו' בשירי ר"י נג'ארה.

איזכורים רבים אלה של ציון וירושלים ושל מקום המקדש בהר המוריה, בשירתו של ר"י נג'ארה, מוכיחים בעליל שבהשתמשו בניב "משכן שילה" לא התכווין המשורר להמיר את ירושלים בשילה, אלא הוא השתמש בניב זה כביטוי מליצי סמלי נוסף לירושלים. ואולם המשורר נזהר שלא לתת מקום לסעות כאילו בעת הגאולה העתידה ישוב וייבנה מקדש בשילה, שישראל יעלו אליו לרגל ושוב יקריבו שם קרבנות. כפי שראינו, ככל

51. ב"פסיקתא רבתי" (פ' מ') עמדו על הקשר בין שם ההר "הר המוריה" לבין צמח "המור" הגדל שם (והנזכר בשיה"ש ד, ו: "הר המור"), וה"מור" ממיני הבשמים הוא, וכן פי' רמב"ן בפי' לבראשית כב, ב: "...כי ימצאו שם בהר ההוא מור ואהלים וקנמון".

המקומות בהם הוא מזכיר את "משכן שילה", אין הוא מזכיר בהם את עבודת הקרבנות. מוקד הכמיהה ל"שם נעבדך ביראה, כימי עולם וכשנים קדמוניות" — שמור גם בתודעת נג'ארה לירושלים בלבד, שרק "שם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו" — כלשון תפילתנו שלנו, וכפי שר"י פייט בשירו "יום בו כלו" (שהבאנו לעיל בהערה 46):

"יעלה לציון אסירי תקוה / ובתוכה ישישו וישמחו /

אש תמיד תוקר, ושם יזבחו / זבח עולת שבת בשבתו"

— "שם" בציון.

*

הרבי אפרים למברגר, אב"ד רמאקוא, הציע לפרש את נבואת הגאולה של ישעיהו "הרחיבי מקום אהלך, ויריעות משכנותיך יטו" (ישעיה נד, ב) כמתייחסת לבנין הבית השלישי, שייבנה עפ"י "בחינת יוסף", כלומר עפ"י המעלה המיוחדת שהיתה למשכן שילה שבנחלת יוסף, שקדשים נאכלו בו "בכל הרואה", לדעת הרבי רומז הביטוי "מקום אהלך", בנבואה הנ"ל, לביהמ"ק שבירושלים שלעתיד לבוא יתרחב תחומו (לענין אכילת קדשים) אל מחוץ לחומות העיר, כ"משכנותיך" — הרומז למשכן שילה. הרבי מסתמך עוד על המסורה (המובאת בספר "חיים ושלום"), המציינת ביחס לברכת בלעם "מה טבו אהלך יעקב, משכנותיך ישראל" (במדבר כד, ה) בשני פסוקים בתהלים: "מה ידירות משכנותיך..." (פר, ב) ו"ביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך" (שם מג, ג). מבטא המשורר את כיסופי כלל ישראל — "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'" (שם פר, ג) — לזכות עור לבחינה זו של "לחצרות ה'": שתתרחב ותתפשט קרושתה בעת הגאולה השלימה, שאז, כאשר "ביאוני אל הר קדשך", דהיינו לבחינת מקדש — תתרחב קרושתו כבחינת משכן שילה כנרמז שם בלשון "ואל משכנותיך" — משכן שילה. לאור זה ניתן להבין את השתקקותו של ר' ישראל נג'ארה לשוב לציון ולירושלים, שלגביהם הוא מציין את מעלתם לעתיד לבוא, שיהיו בבחינת משכן שילה, כנ"ל.

*

בשולי מאמרנו נציע עוד הסבר לפשר משמעותו של "משכן שילה" בשירי ר"י נג'ארה, בכיסופיו לבניינו מחדש, לשיבה אליו וכד'. הסבר זה מבוסס על המשמעות הקבלית של "שילה": המלך המשיח, משמעות שכבר הזכרנו בראש המאמר, בהערה 3. לפי הצעה זאת "משכן שילה" הוא משכנו־מקדשו של המשיח, אשר בעת הגאולה הוא יבנו, כפי שאמרו במדרש:

"...מלך המשיח, שנתון בצפון, יבוא ויבנה בית המקדש הנתון בדרום, הה"ד 'העירותי מצפון ויאת, ממזרח שמש...' (ישעיה מא, כה) (ויקרא רבה פרשה ט, ו), והרמב"ם "פסק כך להלכה": "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה ... ובונה המקדש..." (הל' מלכים פרק י"א הל' א).

אם נכונה השערה זו, מתמזגים בנסמך של הצירוף "משכן שילה" שני היסודות של "שילה": "משכן שילה" — זכר מקדשם הראשון של ישראל, שבתודעת האומה חופף עליו

הור, הדר ותפארת עולמים, וכן "שילה" – המשיח, שהעם מצפה לו תריר, שיבוא ויבנה הוא בעצמו את המקדש.

על דרך הסוד ניתן להוסיף להסבר זה את הגילוי שב"זהר", ש"שילה" שווה "בחושבנא", כלומר בגימטריא, ל"משה" (345-)⁵², ועל פי זה יש בנבואת יעקב "עד כי יבא שילה" רמז גם למשה. כפי שהוסבר לעיל יש סגולה מיוחדת במעשי ידיו של משה רבנו, באשר לפי הקבלה מירתו של משה היא "נצח", ומכוח זה כל עשיותיו הן נצחיות⁵³. בנייתו העתידית של בית המקדש השלישי אמורה להיות נצחית, כיון שלא בני אדם רגילים יעסקו בבנייתו, אלא הקב"ה, כפי שאמרו ב"זהר": "...וביתא [ראשון] אתבני על ידא דבר נש ובגין כך לא אתקיים... ביומיו דעזרא... איצטרכון אינון למבני – ולא הוי ביה קיומא... ולומנא ראתי כתיב 'בונה ירושלם ה' (תהלים קמז, ב) – איהו ולא אחרא, ובניינא רא אנן מתכאן... ("זהר" חלק ג' עמ' רכא).

"משכן שילה" – המקדש שיבנו המשיח, המכונה "שילה", בסיועו של משה רבנו (שאף הוא מכונה "שילה", כנ"ל, ושניהם: המשיח ומשה, כונו "עבד ה'")⁵⁴, מקדשם אכן

52. א. "זהר" חלק א, כה ע"ב השמטות הווהר לחלק א, דף רסג ע"א וברעיא מהימנא בזהר לפ' משפטים (חלק א, דף קב ע"א) מובאת צורתו של דגל ("נס") שילה: אריה (סמל יהודה) לימין, שור (סמל יוסף) לשמאל, נשר באמצע, "כי משה ה"ם נשר". ראה גם ב'ליקוטי תורה' של רח"ו לפ' ויחי, שפירש את האמור בברכת יעקב "עד כי יבא שילה": "הנה שילה ומשה שניהן (-שוויים) בגימטריא, כי משיח בן דוד הוא נקרא שילה וגם מצינו שמיח הוא סוד משה...". ובהמשך שם הוא מבאר ש"המשיח הוא משה עצמו, בסוד 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו גפלאות' (מיכה ו, סו), עפ"י העיקרון שהגאולה העתידה ע"י המשיח תהיה מעין גאולת מצרים, זו שמשה, הגואל הראשון, הוביל אותה, והוא גם עתיד להיות הגואל האחרון. ראה ע"כ עוד להלן בהערה 54.

ב. פייסן בשם ר' כלף בר סעיר (ככל הנראה מן המאה ה"א), ששמו עלה מן הגניזה הקהירית, ירוב יצירותיו עדיין גנוזות בכתבי יד, פייס בסילוק ליוצר לפ' ויחי (לברכת יעקב): "ענה ליהודה: צורתו כאריה כי רבו קטיליו, קצינות ומלכות לא תסור... רשם עד יבוא משה...". לפי פייסן זה נרמז בברכה "עד כי יבא שילה": עד כי יבא משה, על סמך המשוואה שמצאנו בזהר: "שילה" – משה (בגימטריא). ראה בענין זה את ניתוחה המאלף של פרופ' שולמית אליצור בספרה "שירה של פרשה" (פרסיו הביבליוגרפיים הובאו לעיל בהערה 25), עמ' 91-92.

5. ראה למשל ב"מדרש דברים רבה" (עפ"י כת"י אוקספורד, מהר" שאל ליברמן, ת"ש) לפ' ואתחנן, שם מבקש משה מהקב"ה להיכנס לא"י ולבנות את ביהמ"ק, והקב"ה משיבו: "ואין את בני יתיה – לא חרב" (-ואם אתה בונה אותו – הוא [לעולם] לא יחרב).

5. "עבד ה'" הנוכח בנבואות ישעיה (בעיקר בפרקים נב-סא), זוהה ע"י חלק מן המפרשים, בעקבות תרגומו של יונתן, במשיח, ולפי הווהר רומזת פרשת "הנה ישכיל עבדי" (בישעיה נב) על משה (ווהר חלק ג, רעיא מהימנא לפ' תצא, עמ' רפ), ובפירושו "הסולם", באר שם הרב י"ל אשלג: "...כי פנחס הוא אליהו מלאך הברית שהוא יעזור למשה להתחבר עם ב' משיחין להוציא את ישראל מן הגלות". 'חיבורו' של משה הגואל הראשון עם המשיח הגואל האחרון, לצורך גאולת ישראל מחזקת את האפשרות שהעלינו, שמישה עם המשיח יבנו יחד את הבית השלישי. ברוח הקבלה שהוכרנו לעיל

יהיה בניין נצחי, משום שבונים אותו כעברי ה', כשליחיו, והרי הוא כאילו בנאו הקב"ה בכבודו ובעצמו (בבחינת "שלוחו של אדם כמותו"⁵⁵).

ואין לתמוה שהמשורר כינה את מקדש העתיד בכינוי הארכאי שלו "משכן", או אף "אהל משכן..." אף על פי שבית המקדש מכונה בדרך כלל "היכל" או "בית", ולא "משכן"⁵⁶, שכן מצאנו במדרש שדרשו את הכתוב: "אלה פקודי המשכן, משכן העדות" — על בית המקדש, ולא על משכן אוהל מועד:

"מהו 'משכן' 'משכן' שתי פעמים? אמר ר' שמואל: שנתמשכן שתי פעמים על ידם" (תנחומא'ב עמ' סד; ולפי גוסס תנחומא הרגיל: "להתמשכן שתי פעמים: חורבן ראשון וחורבן שני"), כלומר: כפילות הלשון "המשכן משכן..." רומזת לחורבנם של שני המקדשים: מקדש ראשון ומקדש שני, מכאן שבלשון חז"ל גם "משכן" עשוי לשמש ביטוי למקדש⁵⁷.

*

בפיוטו לשבת "אלה פקודי", פייט ר"י נג'ארה:

"יקים האל משכן שילה..."

כקדם יפקד פקודי המשכן —

משכן העדות" —

"משכן" מקדש זה, אכן "לעולם לא ימוט" (כפי שחרז הפייטן בשירו "דני יעלה"), שכן יסודו של הבית השלישי, המכונה "משכן שילה", בקדמות האומה (כפי שעולה מן הביטוי "כקדם"), בבחינת "חדש ימינו כקדם".

בהערה 52, "המשיח הוא משה עצמו", כך שיש כאן מיווג של שני הגואלים.

משה נקרא בפי הקב"ה "עבדי" (במדבר יב, ז), ועל סמך זה הוא כונה "עבד ה'" (בדברים לר, ה; ביהושע א, א ועוד).

55. ועל דרך הסוד גם הקב"ה מכונה "אדם", כמו במדרש המסתמך על סדר העבודה ביוה"כ: "וכל אדם לא יהיה באהל מועד" (ויקרא טו, יז): "...מאן אמר דהוה בר נש? אני אומר הקב"ה היה" (ירושל' יומא פ"ה ה"ב, עיי"ש).

56. יוצא מן הכלל הוא הכינוי "משכן ה'" בספר דה"ב כט, ו, המכוון ככל הנראה לבית המקדש. אולם כפי שצינו לעיל בהערה 43, מצויים בשירה המקראית ביטויים כ"אהל" וכ"משכנות" ביחס לבית המקדש.

57. בריש מס' עירובין (דף ב) אמרו: "אשכחן מקדש דאיקרי משכן, ומשכן דאיקרי מקדש".